

ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ПРАВА НА СВОБОДУ ОБ'ЄДНАННЯ В ПОЗИЦІЯХ КОНСТИТУЦІЙНИХ СУДІВ КРАЇН ЄВРОПИ І ДОСВІД УКРАЇНИ

КАРБАН Михайло Ігорович - аспірант кафедри конституційного права
України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

УДК 342.7

DOI: <https://doi.org/10.71404/EP.2025.3.5>

У статті охарактеризовано та проаналізовано те, яким чином відбувається захист конституційного права на свободу об'єднання в позиціях конституційних судів країн Європи і України. У роботі використано переважно порівняльний метод дослідження для аналізу практики конституційних судів окремих країн Європи у сфері права на свободу об'єднання. Порівняльний аналіз трьох юрисдикцій (ФРН, Франція і Україна) дозволив стверджувати, що право на об'єднання посідає в практиці конституційних судів ФРН і України, а також Конституційної ради Франції вагомий місце. Більше того, у Франції, саме завдячуючи цьому праву, було сформовано доктрину конституційного блоку (адже лише статус політичних партій був напряму гарантований Конституцією 1958 року). В Основному Законі ФРН право на об'єднання і статус партій згадуються окремо, що підкреслює, з одного боку, подвійну природу політичних партій (як об'єднання і як елемент політичної системи), а з іншого, цілком відповідає закономірностям регулювання цього права в багатьох європейських (і не тільки) країнах. Відмінністю є те, що ФРН чітко позиціонується як країна, що стала на шлях воєнничої демократії, і на підставі положень Основного Закону ФКС ФРН може визнавати політичні партії неконституційними (рішення про заборону SPR і KPD 1952 і 1956 рр.). Конституційна Рада Франції і Конституційний Суд України такою компетенцією не наділені. При цьому досить дискусійним є належність Франції власне до воєнничої демократії як такої. В Україні ж,

що стосується безпосередньо практики заборони політичних партій, то вона вже існує достатньо значна, особливо після 2022 року і початку дії воєнного стану, проте такими повноваженнями саме КСУ не володіє і непогано було б впровадити досвід ФРН в Україні для підвищення якості аргументації рішень про заборону. Традиційно найчастіше предметом розгляду органів конституційної юрисдикції, якщо це не стосується питань про заборону партій, стають питання про прозорість фінансування і державне фінансування, членство і можливість судового оскарження, питання плюралізму, рівності і недискримінації і деякі інші.

Ключові слова: громадські організації, воєнничка демократія, заборона політичних партій, Європа, конституція, конституційне правосуддя, конституційний суд, неурядові організації, інститути громадянського суспільства, права людини, право на свободу об'єднання, політичні права, політичні партії, ФРН, Франція.

Постановка проблеми

При характеристиці права на свободу об'єднання традиційно робляться наголоси на теоретичних аспектах, конституційних положеннях, але практика органів конституційної юрисдикції вивчається частіше стосовно конкретної правової системи, без порівняння і узагальнень матеріалів різних конституційних судів. Ця практика, особливо країн Європи, видається важливою для вивчення в науці і для застосування ві-

тчизняним Конституційним Судом з метою наближення його підходів до цінностей європейських країн, євроінтеграції в цілому, а також посилення юридичної аргументації його рішень.

Дослідження конституційного права на свободу об'єднань здійснювали такі вчені, як: Ю.Г. Барабаш [1;2], Н.В. Богашева [3], Г.В. Берченко [2; 4], В.І. Кафарський [5], А.І. Летнянчин [6], Д.В. Лук'янов [6], В.М. Кравчук [8], С.В. Осауленко [9], Т.М. Слїнько [10] та інші. Водночас нашою метою є з'ясування того, яким чином відбувається захист конституційного права на свободу об'єднання в позиціях конституційних судів країн Європи і охарактеризувати досвід України.

Методи дослідження

У роботі використано переважно порівняльний метод дослідження для аналізу практики конституційних судів окремих країн Європи у сфері права на свободу об'єднання.

Виклад основного матеріалу дослідження

Що стосується європейського досвіду, то для порівняння ми візьмемо дві країни: ФРН і Францію. І потім звернемося до досвіду України.

Для початку звернемося до норм Основного Закону ФРН щодо права на об'єднання, а потім проаналізуємо практику ФКС ФРН із цього приводу. Отже, у ФРН ми бачимо дуалізм у плані конституціоналізації об'єднань і політичних партій. Нагадаємо, до речі, що структурно Основний Закон ФРН починається не зовсім традиційно і його розділ I має назву «Основоположні права». Так-от, у цьому розділі присутня стаття 9, яка стосується свободи об'єднань. Передбачається, що всі німці мають право утворювати товариства чи інші об'єднання (1). Об'єднання, цілі чи діяльність яких суперечать кримінальним законам або спрямовані проти конституційного ладу чи концепції міжнародних відносин, забороняється (2). Право створювати об'єднання для забезпечення та покращення умов праці та економічного становища гарантується кож-

ній особі, щодо кожного роду занять чи професії. Угоди, які обмежують або спрямовані на обмеження цього права, є недійсними; заходи, спрямовані на досягнення цієї мети, є незаконними [11, с. 114].

І вже в наступному розділі (II. Федерація і землі) ми бачимо окрему статтю 21, яка стосується політичних партій. Вона містить 5 частин. Останні дві частини стосуються права ФКС ФРН визнати партію неконституційною або прийняти рішення про позбавлення фінансування з державного бюджету, а також те, що деталі цієї статті визначаються у федеральних законах. Назвемо зміст перших трьох частин. Політичні партії сприяють формуванню і вираженню політичної волі народу. Вони можуть вільно утворюватися на добровільній основі. Їх внутрішня організація повинна відповідати демократичним принципам. Вони повинні публічно звітувати про свої фінансові витрати, а також про їх джерела і цільове використання коштів (1). Партії, які мають на меті або шляхом дій чи бездіяльності своїх членів прагнуть підірвати або зруйнувати вільний демократичний суспільний правопорядок, або поставити під загрозу існування Федеративної Республіки Німеччини, визнаються неконституційними. Федеральний Конституційний Суд виносить рішення з питань неконституційності (2). Партії, які мають на меті або шляхом дій чи бездіяльності своїх членів прагнуть підірвати або зруйнувати вільний демократичний суспільний правопорядок, або поставити під загрозу існування Федеративної Республіки Німеччини, позбавляються права на фінансування з державного бюджету. Якщо застосовується позбавлення цього права, то будь-який пільговий бюджетно-фінансовий режим по відношенню до партії і проведення партією платежів скасовується [11, с. 125-126].

Практику Федерального конституційного суду ФРН (ФКС) можна умовно поділити на дві категорії: це рішення, які стосувалися визнання неконституційними політичних партій, а також всі інші рішення щодо права на об'єднання (асоціації).

Коротка охарактеризуємо основні і найважливіші. Отже, почнемо із рішень про визнання неконституційними політичних

партій. Першим рішенням, вартим уваги, тут є справа SRP (Sozialistische Reichspartei) від 23 жовтня 1952 р. (BvB 1/51). Федеральний уряд подав позов про заборону партії, оскільки вважав SRP правонаступницею NSDAP. Партія SRP дотримувалася принципу лідерства та мала намір скасувати вільний демократичний базовий (конституційний) лад, у своїй організації порушувала засади внутрішньопартійної демократії. SRP було визнано неконституційною та заборонено відповідно до статті 21, пункту 2 Основного Закону. Це була перша заборона партії у ФРН, саме ж рішення зіграло важливу роль у тлумаченні власне поняття вільного демократичного базового (конституційного) ладу [12]. Див. із цього приводу також [1, с. 56-57; 4, с. 112].

Другим було рішення у справі KPD (Kommunistische Partei Deutschlands) від 17 серпня 1956 (BvB 2/51). Федеральний уряд подав позов, оскільки KPD, ґрунтуючись на комуністичній ідеології, прагнула поступово скасувати існуючий вільний демократичний базовий (конституційний) лад. Суд встановив, що програма KPD була спрямована на скасування вільного демократичного базового (конституційного) ладу, і тому партію було визнано неконституційною та заборонено [15]. Див. також [1, с. 57; 2, р. 5; 4, с. 112].

Третім і четвертим були рішення у справі заборони NPD (Nationaldemokratische Partei Deutschlands). Спочатку Федеральний уряд (30 січня 2001 року), Бундестаг та Бундесрат (обидва 30 березня 2001 року) подали заяви про визнання NPD неконституційною та її заборону. У рішенні від 18 березня 2003 року (2BvB1/01, 2BvB2/01, 2BvB3/01) Федеральний конституційний суд припинив провадження, не розглядаючи питання про неконституційність NPD. Він з'ясував, що спеціально впроваджені інформатори Федерального відомства із захисту Конституції (Bundesamt für Verfassungsschutz) обіймають керівні посади в NPD. Отже, ним не було з'ясовано, чи полягала програмна мета NPD у скасуванні вільного демократичного базового (конституційного) ладу [16]. Див. також: [4, с. 111].

І нарешті варто згадати рішення у справі Nationaldemokratische Partei Deutschlands (zweiter Versuch) від 17 січня 2017 року (2 BvB1/13). Бундестаг, Бундесрат та уряд (знову у 2013 році) подали заяву про заборону NPD через її антиконституційні цілі. Суд визнав, що хоча NPD чітко відстоює антиконституційну ідеологію, яка спрямована на скасування вільного демократичного базового (конституційного) ладу, але їй бракує потенціальних можливостей щодо реалізації цієї мети. Оскільки не було конкретних доказів того, що вона може фактично реалізувати свої цілі, заборона, на думку Конституційного суду ФРН, була би непропорційною та невиправданою. Це був перший випадок, коли суд встановив власне антиконституційну мету, але не підтримав заборону партії. Тим самим Конституційний суд встановив уточнюючий критерій до заборони партії: окрім мети, у неї мають бути певні очевидні ефективні засоби для її досягнення [17]. Таким чином, як зазначає із цього приводу О.С. Бакумов, партія не була заборонена, а лише визнана неконституційною. У результаті до Основного закону Федеративної Республіки Німеччина було внесено зміни (поправка до статті 21 Основного закону набула чинності 20 липня 2017 року). Тепер неконституційність може призвести лише до втрати державного фінансування, а неконституційність партії та її заборону слід розрізняти [18, р. 12]. 21 листопада 2017 р. ЄСПЛ визнав скаргу NPD неприйнятною.

ФКС ще двічі розглядав справи про заборону (Вільної німецької робітничої партії і Національного списку), проте відмовив у відкритті провадження, оскільки не визнав їхнього статусу політичних партій [19, С. 127].

Зважаючи на обмежений обсяг, лише назвемо інші рішення, які належать до другої категорії, позначеної нами на самому початку, тобто які не стосувалися власне розгляду справ про неконституційність партій. Отже, це:

- рішення від 23 січня 2024 р. 2 BvB 1/19 щодо виключення з державного фінансування партії «Die Heimat» (укр.: «Батьківщина»), у яку було перейменовано NPD [20];

- рішення від 22 липня 2021 - 2 BvC 10/21 щодо скарги про невизнання об'єднання політичною партією відповідно до ст. 93(1) п. 4с Основного Закону [21];

- рішення від 2 лютого 2023 року 1 BvR 187/21 щодо виключення з асоціації за політичні переконання [22];

- рішення від 27 лютого 2018 року - 2 BvE 1/16 щодо порушення права партії на рівні можливості в політичній конкуренції прес-релізом, опублікованим федеральним міністром [23];

- рішення від 2 лютого 2023 року 1 BvR 187/21 про право об'єднань право самостійно вирішувати питання про прийняття та виключення членів [24] та деякі інші.

Практика Конституційної Ради Франції щодо права на свободу об'єднання має свою специфіку, що обумовлена особливостями природи самої Конституції Франції. Йдеться про доктрину конституційного блоку, коли, окрім власне акту із навою «конституція», частиною конституції визнається також ряд інших актів.

Отже, почнемо спочатку власне із конституції Франції *per se*, тобто акта, ухваленого у 1958 році, тобто Конституції V республіки. Ключовою статтею, що присвячена об'єднанням громадян, є стаття 4. У ній сказано: «Політичні партії та групи сприяють здійсненню виборчого права. Вони утворюються і здійснюють свою діяльність вільно. Вони повинні поважати принципи національного суверенітету та демократії. Вони сприяють реалізації принципу, викладеного в другому абзаці статті 1, як це передбачено статутом. Закони гарантують плюралістичне вираження думок і справедливу участь політичних партій і груп у демократичному житті нації» [25]. Ця стаття належить до I розділу під назвою «Суверенітет», що підкреслює значущість політичних партій у правовій системі Франції.

То чи є в конституції Франції якась спеціальна стаття, що б була присвячена саме об'єднанням громадян, громадським об'єднанням, громадським організаціям, професійним спілкам, релігійним об'єднанням тощо? Ні, немає (враховуючи застереження щодо конституційного блоку, про який ми зазначимо окремо). У своїй

основі конституція Франція має інституційний принцип побудови, тобто в ній регулюється статус і повноваження органів влади, територіальних колективів, окремий розділ присвячений Європейському Союзу. Тобто окремого розділу, присвяченого правам людини, ми не знайдемо.

Продовжимо мову про питання регулювання права на об'єднання із врахуванням ідеї конституційного блоку, а також враховуючи законодавче регулювання права на об'єднання.

У Франції відповідно до ст. 3 Закону про асоціації 1901 року будь-яке об'єднання, засноване для досягнення незаконної мети, що суперечить законам, моралі або метою якого може бути піддрив цілісності національної території і республіканської форми правління, є недійсним, немає ефекту. Рішення про припинення діяльності політичної партії може бути винесено судами загальної юрисдикції, а саме Трибуналом вищої інстанції (*tribunal de grande instance*) [26].

Як зазначається в доповіді парламентської депутатської комісії Франції, заходи щодо примусового припинення об'єднань використовуються досить рідко, хоча в парламенті розгляд таких питань ініціювався через спеціальні комісії. Єдиний розпуск партії відбувся в 1929 році, коли Північноафриканська зірка і Національна спілка мусульман були розпущені за рішенням суду [27].

Коли ж парламент ухвалив спеціальний закон, Конституційна Рада у своєму рішенні від 16 липня 1971 року визнала його неконституційним через порушення принципу свободи об'єднання. Закон передбачав контроль над деклараціями про створення асоціацій префектурою або субпрефектурою. Цей принцип є основою загальних положень закону 1-го липня 1901 року, і через це формування асоціацій, навіть якщо вони здаються протизаконними, не може зазнавати попереднього втручання адміністративного органу або навіть судового органу [28].

Конституційна Рада так пояснила свою позицію: «Враховуючи, що серед основоположних принципів, визнаних законами Республіки та урочисто підтверджених пре-

амбулою до Конституції, доцільно включити принцип свободи асоціацій; що цей принцип лежить в основі загальних положень закону від 1 липня 1901 р.; що в силу цього принципу асоціації утворюються вільно і можуть бути оприлюднені лише за умови подання попередньої декларації; що таким чином, за винятком заходів, які, ймовірно, будуть вжиті щодо певних категорій асоціацій, статут асоціацій, навіть якщо вони здаються недійсними або мають протизаконну мету, не може залежати від попереднього втручання адміністративного органу або навіть судового органу» (п. 2 мотивувальної частини рішення).

Власне рішення Конституційної Ради від 16 липня 1971 року і стало трохи пізніше джерелом формування ідеї конституційного блоку у Франції. Головне, що в зазначеному рішенні принципи, проголошені законом 1901 року, стали визнаватися «серед основоположних принципів, визнаних законами Республіки та урочисто підтверджених преамбулою до Конституції» (про формування доктрини «конституційного блоку» у Франції й інших країнах детальніше див.: [29; 30]).

Відбувся досить унікальний симбіоз, коли формально звичайний закон, але який діяв протягом тривалого часу, враховуючи відсутність у самій конституції положень про права людини, став дорівнювати, присуті, за юридичною силою, основному тексту конституції. Цей підхід був уможливлений завдяки досить оригінальній структурі преамбули французької конституції і принциповій позиції Конституційної ради Франції. При цьому досить дискусійним є належність Франції власне до войовничої демократії як такої.

Є й інші рішення Конституційної Ради. Найважливішими серед них є:

– Рішення № 2010 3 QPC від 28 травня 2010 року – Конституційна рада підтвердила, що свобода об'єднань є правом, гарантованим Конституцією [31]

– Рішення № 2014 444 QPC від 29 січня 2015 року – свобода об'єднань не гарантує автоматично, що всі об'єднання можуть отримувати будь-які пожертви від зареєстрованих асоціацій і законодавець може обмежити цю можливість [32].

– Рішення № 2021 823 DC від 13 серпня 2021 р. – конституційність положень, що зобов'язують асоціації, що запитують державну субсидію, укладати республіканський договір про зобов'язання підтверджено за умови, що скасування субсидії не впливає непропорційно на свободу асоціацій [33].

– Рішення № 2017 637 QPC від 16 червня 2017 р. присвячене праву на оскарження заходів спортивної безпеки (поширення даних, виключення) в аспекті свободи об'єднань за зверненням Асоціації вболівальників [34].

– Рішення № 93 316 DC від 20 січня 1993 року – конституційність обов'язку публікувати внески, отримані політичними партіями (прозорість фінансування), підтверджено з огляду на принцип політичного плюралізму (стаття 4 Конституції) та демократії [35].

– Рішення № 2014 407 QPC від 18 липня 2014 р. – Конституційна рада підтвердила об'єктивні критерії надання фінансової допомоги партіям (прив'язаність до певного рівня права на участь), гарантуючи водночас плюралізм (стаття 4 С) [36].

Декілька слів скажемо про Україну. Варто зазначити, що в літературі неодноразово порушувалося питання щодо передачі повноважень щодо заборони політичних партій до КСУ [2], проте, вочевидь, для цього потрібно вносити зміни до Конституції України і це питання навряд чи скоро буде вирішене.

Тому в нинішніх умовах важливими є юридичні позиції КСУ у справах щодо тлумачення Конституції і законів (офіційне тлумачення законів здійснювалося до 2016 року), а також у рамках здійснення інших повноважень (перевірка на відповідність Конституції актів Президента, парламенту) можна вважати діяльністю щодо захисту відповідного права. На сьогодні існує вже ряд рішень КСУ, які зіграли важливу роль для права на свободу об'єднання.

До рішень, у яких містяться юридичні позиції КСУ з приводу права на свободу об'єднання, належать такі (назвемо їх лише):

– у справі про укази Президії Верховної Ради України щодо Компартії України, зареєстрованої 22 липня 1991 року, від 7 грудня 2001 року № 20-рп/2001;

– у справі про профспілку, що діє на підприємстві від 29 жовтня 1998 року № 14-рп/1998;

– у справі про свободу утворення профспілок від 18 жовтня 2000 року № 11-рп/2000;

– у справі щодо конституційності статті 248-3 ЦПК України від 23 травня 2001 року № 6-рп/2001;

– у справі про молодіжні організації від 13 грудня 2001 року № 18-рп/2001;

– у справі про утворення політичних партій в Україні від 12 червня 2007 року № 2-рп/2007;

– щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень пункту 5 частини першої статті 3, абзацу третього частини третьої статті 45 Закону України „Про запобігання корупції“, пункту 2 розділу II „Прикінцеві положення“ Закону України „Про внесення змін до деяких законів України щодо особливостей фінансового контролю окремих категорій посадових осіб“ від 6 червня 2019 року № 3-р/2019;

– у справі за конституційним поданням 46 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Закону України «Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки» від 16 липня 2019 року № 9-р/2019.

Також ряд юридичних позицій КСУ міститься в рішеннях, що стосуються релігійних об'єднань (проте традиційно такі об'єднання ми розглядаємо переважно в аспекті саме релігійної свободи як особистого права людини).

Висновки

Порівняльний аналіз трьох юрисдикцій (ФРН, Франція і Україна) дозволяє стверджувати, що право на об'єднання посідає в практиці конституційних судів ФРН і України, а також Конституційної ради Франції вагомим місце. Більше того, у Франції, саме завдячуючи цьому праву, було сформовано доктрину конституційного блоку (адже лише статус політичних партій був на пряму гарантований Конституцією 1958 року). В Основному Законі ФРН право на

об'єднання і статус партій згадуються окремо, що підкреслює, з одного боку, подвійну природу політичних партій (як об'єднання і як елемент політичної системи), а з іншого, цілком відповідає закономірностям регулювання цього права в багатьох європейських (і не тільки) країнах. Відмінністю є те, що ФРН чітко позиціонується як країна, що стала на шлях воєвничої демократії, і на підставі положень Основного Закону ФКС ФРН може визнавати політичні партії неконституційними (рішення про заборону SPR і KPD 1952 і 1956 років). Конституційна Рада Франції і Конституційний Суд України такою компетенцією не наділені. При цьому досить дискусійним є належність Франції власне до воєвничої демократії як такої. В Україні ж що ж стосується безпосередньо практики заборони політичних партій, то вона вже існує достатньо значна, особливо після 2022 року і початку дії воєнного стану, проте такими повноваженнями саме КСУ не володіє і непогано було б впровадити досвід ФРН в Україні для підвищення якості аргументації рішень про заборону. Традиційно найчастіше предметом розгляду органів конституційної юрисдикції, якщо це не стосується питань про заборону партій, стають питання про прозорість фінансування і державне фінансування, членство і можливість судового оскарження, питання плюралізму, рівності і недискримінації і деякі інші.

Література

1. Барабаш Ю., Берченко Г. Чи здатна захистити себе демократія в умовах війни? (на досвіді державного будівництва під час російської агресії) *Право України*. 2023. № 1. С. 54-75.

2. Barabash Y., Berchenko H. Freedom of Speech under Militant Democracy: The History of Struggle against Separatism and Communism in Ukraine. *Baltic Journal of European Studies*. 2019. Volume 3. Issue 2. P. 3-24.

3. Богашева Н. В. Відносини держави і політичних партій в Україні: конституційно-правові аспекти. Київ: Логос, 2012. 446 с.

4. Берченко Г. В. Громадянське суспільство в Україні: конституційні аспекти. Харків: Юрайт, 2014. 208 с.

5. Кафарський В. І. Політичні партії України: конституційно-правове регулювання організації та діяльності. Київ : Логос, 2008. 599 с.
6. Летнянчин Л. Проблеми конституціоналізації свободи об'єднань в Україні. *Вісник Національної академії правових наук України*. 2014. №4. С. 65 – 75.
7. Лук'янов Д.В. Політичні партії в системі взаємодії громадянського суспільства та держави (роль та правове регулювання). Харків: Право, 2007. 320 с.
8. Кравчук В. М. Громадські організації і держава: взаємовідносини в умовах формування громадянського суспільства в Україні (теоретико-правові аспекти). Тернопіль : Терно-граф, 2011. 260 с.
9. Осауленко С. В. Право на свободу об'єднання у політичні партії в Україні: конституційно-правовий аналіз. Одеса : Гельветика, 2018. 390 с.
10. Слїнько Т. М., Кушніренко О. Г. Конституційно-правовий статус об'єднань громадян в Україні: навч. посібник. Харків: Арсіс, 1998. 176 с.
11. Основний закон Федеративної Республіки Німеччина. *Конституції країн світу: Королівство Бельгія, Федеративна Республіка Німеччина, Королівство Швеція*. Київ: ОВК 2021. С. 109-245.
12. BVerfG, Urteil vom 23.10.1952 - 1 BvB 1/51 URL: <https://openjur.de/u/360815.html>
15. BVerfGE 5, 85 - KPD-Verbot URL: <http://www.servat.unibe.ch/dfr/bv005085.html>
16. Beschluss vom 18. März 2003 - 2 BvB 1/01 - 2 BvB 2/01 - 2 BvB 3/01 – URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2003/03/bs20030318_2bvb000101.html
17. Urteil des Zweiten Senats vom 17. Januar 2017 - 2 BvB 1/13 - URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2017/01/bs20170117_2bvb000113.html
18. Vakumov O. The Concept of 'Militant Democracy' in the Context of Russia's Armed Aggression Against Ukraine. *Access to Justice in Eastern Europe*. 2023. № 4 (21). p. 10-27. <https://doi.org/10.33327/AJEE-18-6.4-n000307>
19. Паславська Н. Т. Становлення та розвиток конституційної юстиції ФРН: історико-правове дослідження : Дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 - Теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень; Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Львів: [б. в.], 2015. 210 с.
20. GER-2024-1-005 URL: <https://codices.coe.int/codices/documents/precis/416B6FE9-B6D8-4057-B13F-08DC740BEC6E>
21. Order of the Second Senate of 22 July 2021 - 2 BvC 10/21 - URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2021/07/cs20210722a_2bvc001021en.html
22. Beschluss vom 2. Februar 2023 1 BvR 187/21 URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/DE/2023/02/rk20230202_1bvr018721.html
23. Judgment of 27 February 2018 URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2018/02/es20180227_2bve000116en.html
24. Abstract of the order of 2 February 2023 року 1 BvR 187/21 URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Entscheidungen/EN/2023/02/rk20230202_1bvr018721en.html
25. Constitution of 4 October 1958 URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/en/constitution-of-4-october-1958>
26. Loi du 1er juillet 1901 relative au contrat d'association URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGITEXT000006069570>
27. Rapport fait au nom de la commission d'enquête (1) sur les agissements, l'organisation, le fonctionnement, les objectifs du groupement de fait dit «Département protection sécurité» et les soutiens dont il bénéficierait URL: <http://www.assemblee-nationale.fr/11/dossiers/dps/r1622p03.asp>
28. Décision n° 71-44 DC du 16 juillet 1971. Loi complétant les dispositions des articles 5 et 7 de la loi du 1er juillet 1901 relative au contrat d'association URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/1971/7144DC.htm>
29. Берченко Г.В. Декларація про державний суверенітет України і Акт проголошення незалежності в аспекті доктрини конституційного блоку. *Право та державне управління*. 2020. № 4. С. 24-30.
30. Берченко Г.В. Преамбула конституції: юридична природа та практика внесення

ня змін. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 5 (34). С. 44-48.

31. Décision n° 2010-3 QPC du 28 mai 2010. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2010/20103QPC.htm>

32. Décision n° 2014-444 QPC du 29 janvier 2015. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2015/2014444QPC.htm>

33. Décision n° 2021-823 DC du 13 août 2021 - Communiqué de presse URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/actualites/communiquede/decision-n-2021-823-dc-du-13-aout-2021-communique-de-presse>

34. Décision n° 2017-637 QPC du 16 juin 2017 URL: <https://read-only.conseil-constitutionnel.fr/decision/2017/2017637QPC.htm>

35. Décision n° 92-316 DC du 20 janvier 1993 - Saisine par 60 députés URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-decisions/decision-n-92-316-dc-du-20-janvier-1993-saisine-par-60-deputes>

36. Décision n° 2014-407 QPC du 18 juillet 2014 URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/decision/2014/2014407QPC.htm>

Karban M.I.

**PROTECTION OF THE
CONSTITUTIONAL RIGHT TO FREEDOM
OF ASSOCIATION IN THE POSITIONS
OF CONSTITUTIONAL COURTS OF
EUROPEAN COUNTRIES AND THE
EXPERIENCE OF UKRAINE**

The article describes and analyzes how the constitutional right to freedom of association is protected in the positions of the constitutional courts of European countries and Ukraine. The paper mainly uses a comparative research method to analyze the practice of constitutional courts of individual European countries in the field of the right to freedom of association. A comparative analysis of three jurisdictions (Germany, France, and Ukraine) allowed us to assert that the right to association occupies a significant place in the practice of the constitutional courts

of Germany and Ukraine, as well as the Constitutional Council of France. Moreover, in France, it was thanks to this right that the doctrine of the constitutional bloc was formed (after all, only the status of political parties was directly guaranteed by the 1958 Constitution). In the Basic Law of Germany, the right to association and the status of parties are mentioned separately, which emphasizes, on the one hand, the dual nature of political parties (as associations and as elements of the political system), and on the other, is fully consistent with the laws governing this right in many European (and not only) countries. The difference is that the Federal Republic of Germany clearly positions itself as a country that has embarked on the path of militant democracy, and on the basis of the provisions of the Basic Law, the Federal Constitutional Court of the Federal Republic of Germany can recognize political parties as unconstitutional (decisions on the ban of the SPD and KPD in 1952 and 1956). The Constitutional Council of France and the Constitutional Court of Ukraine do not have such competence. At the same time, the belonging of France to militant democracy as such is quite debatable. In Ukraine, as for the practice of banning political parties, it already exists quite significantly, especially after 2022 and the beginning of martial law, however, the Constitutional Court of Ukraine does not have such powers and it would be good to implement the experience of Germany in Ukraine to improve the quality of reasoning of decisions on banning. Traditionally, the most frequently considered subjects of consideration by bodies of constitutional jurisdiction, if this does not concern issues of banning parties, are issues of transparency of financing and state funding, membership and the possibility of judicial appeal, issues of pluralism, equality and non-discrimination, and some others.

Keywords: *public organizations, militant democracy, ban on political parties, Europe, constitution, constitutional justice, constitutional court, non-governmental organizations, civil society institutions, human rights, right to freedom of association, political rights, political parties, Germany, France.*